

Línia de trinxeres als boscos del Clot (Renant, Oliola, la Noguera)

Es presenta l'estudi d'una línia de trinxeres de la Guerra Civil Espanyola al terme d'Oliola, emmarcades a les tasques defensives de l'exèrcit de la República ordenades pel general V. Rojo a l'abril de 1938.

Paraules clau: trinxeres, Guerra Civil Espanyola.

Il se presente l'étude d'une ligne de tranchées de la Guerre Civil Espagnole dans le terme d'Oliola, encadrées dans les travaux défensifs de l'armée de la République ordonnés par le général V. Rojo en avril du 1938.

Mots clé: tranchées, Guerre Civil Espagnole.

Introducció

Renant és un petit nucli de poblament situat dins el terme d'Oliola a l'extrem est de la Noguera. El terme d'Oliola delimita amb les comarques veïnes de la Segarra i l'Urgell; Renant està situat a l'extrem sud. A uns 1,2 quilòmetres aproximadament seguint el camí de Marcó a Renant, arribem als boscos del Clot, és un bosc perennifoli format per matolls, arbustos i arbres. Els arbres predominants són l'alzina en primer lloc i el pi en segon lloc. En aquesta zona boscosa hi trobem testimonis oblidats de la guerra civil, compostos per una línia de trinxeres i un turó fortificat pertanyents al bàndol republicà.

En aquest article en primer lloc faré una descripció d'aquests vestigis de la guerra civil. La documentació de les estructures en primer lloc se centra en el turó fortificat. Aquest turó actualment ja no existeix pel

fet que va ser afectat per les obres de construcció del canal Segarra-Garrigues. Va ser destruït durant el primer trimestre de l'any 2008. Les estructures que hi havia en el turó eren les més destacades i significatives de tot el complex ja que estava compost a grans trets per una trinxera perimetral, un refugi antiaeri i una petita construcció rectangular que es pot identificar com un pou de tirador; totes aquestes estructures són explicades amb més detall en el seu apartat. M'agradaria destacar que l'estudi va fer-se a posteriori de la destrucció del turó, per això les dades referent a les mides de les estructures són meres aproximacions.

En segon lloc explico tot el conjunt de trinxeres que s'endinsen dins els boscos del Clot, explico i documento de manera detallada totes les restes que actualment encara es conserven, identifico tipus de trinxeres, dimensions i possibles interpretacions.

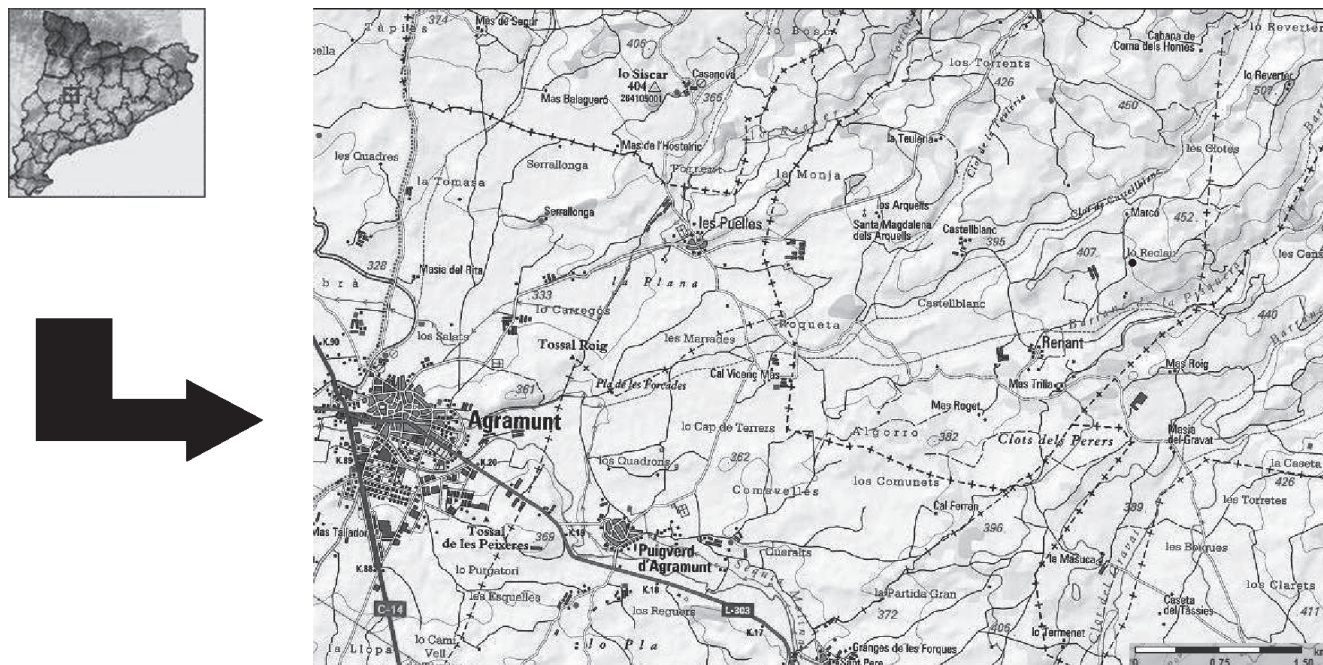

Fig. 1. Ubicació de Renant agafant com a punt de referència Agramunt, marquem amb un punt la ubicació exacta de les trinxeres.

Font: <http://icc.cat/vissir2/?lang=ca_ES&toponim=renant>.

Posteriorment hi ha un tercer apartat en el qual faig una aproximació al context històric de la guerra civil, concretament en el període d'ordenació de l'execució de l'obra i posteriorment durant el període de construcció.

Tot seguit, hi ha l'apartat corresponent a la informació documental d'escrits en què s'explica per què es van fer aquestes obres. S'identifica la trinxera dins un pla estratègic de defensa de Catalunya davant una possible ofensiva nacional.

Finalment, es recullen totes les fotografies (figures) comentades i que guarden una relació amb el text.

Estructures

Les estructures defensives del bàndol republicà estan ubicades dins els boscos del Clot, al terme municipal d'Oliola. Les restes estan formades per una petita elevació fortificada, de la qual en direcció nord-sud una línia de trinxeres que s'endinsa en el bosc i s'acaba a uns 150-200 metres. Per fer una explicació més senzilla s'ha considerat oportú dividir les restes en dos blocs, el turó i la línia de trinxeres de dins el bosc. Les coordenades del turó són x: 34854475000m / y: 4629193.50000m extretes de <http://icc.cat/vissir2/?lang=ca_ES&toponim=renant>.

El turó fortificat

El turó (figura 2) presenta una gran llosa fragmentada per diversos punts de roca calcària en la part superior: la part inferior està composta per argiles. La vegetació consisteix en matolls, arbustos i alzines petites.

El turó està delimitat per una trinxera perimetral que adopta una forma ovalada. La trinxera en el

tram sud no es conserva però s'insinua atesa la forma ovalada que segueix la base del turó; el tram de trinxera a l'oest del turó està mal conservat a causa de la sedimentació i té una profunditat d'uns 20-30 centímetres aproximadament; el tram de trinxera al nord i a l'est està en un bon estat de conservació, amb una profunditat màxima d'uns 80-90 centímetres aproximadament. Cal destacar en el tram est hi ha un parament interior, del qual es conserven quatre filades de carreus de roca calcària disposats de manera regular (figura 3), mentre que la part exterior està feta amb terra. Interpreto que aquest parament va ser construït per mantenir el tall interior de la trinxera recte i net, d'aquesta manera el mur de pedra contenia la paret de la trinxera i no hi podia haver un esclavissament de la paret. Al tram nord hi ha la incorporació d'una trinxera que ve del nord (aquesta trinxera serà explicada més endavant). En la part superior de la llosa de pedra que hi ha en la part superior del tossal hi ha una concavitat que travessa el tossal en orientació est-oest de manera recta. Podria tractar-se d'una trinxera excavada a la roca;¹ però no es pot verificar si la rasa és intencionada o natural pel fet que en el seu interior hi ha matèria orgànica i no s'observen traces a la roca que evidenciïn una extracció de roca per fer-la. Per tant, podria estar causada per l'erosió.

En la meitat nord del tossal, sota la gran llosa de roca calcària, hi ha un petit refugi excavat al qual s'accedeix per dues boques situades a l'est del tossal

1. Vegeu el final del tram 1 en l'apartat de trinxeres de dins els boscos del Clot, on hi ha una trinxera excavada a la roca i on s'explica de manera més àmplia. La possibilitat que la rasa de la roca sigui una trinxera és dubtosa perquè es tracta d'un tram completament recte i elevat. D'aquesta manera els defensors quedaven exposats molt directament al foc enemic, també cal destacar les dimensions molt reduïdes del turó perquè el travessi una trinxera.

que comuniquen amb la trinxera. El refugi adopta una forma de "U" i en el fons s'eixampla deixant un espai més gran arrezerat. L'accés actualment és complicat en la boca 1, mentre que en la boca 2 l'accés és molt difícil. La boca fa entre 110 i 100 centímetres d'alçada aproximadament. En l'interior l'alçada és major, aproximadament 1,4 metres. Cal destacar una petita concavitat al fons del refugi que altera de manera lleu la forma de "U". La doble entrada era típica en els refugis, perquè d'aquesta manera en cas que una boca fos esllavissada en un bombardeig es podia sortir per l'altra.

A la meitat sud, passada la boca 2 del refugi, hi ha la incorporació d'una trinxera que ve de la part superior del tossal. Aquesta trinxera fa aproximadament uns 2,5 metres de llarg i agafa una forma corba. En la part interior hi ha uns murs a banda i banda de roca calcària disposats de manera regular. Segurament servien per evitar esllavissades en la part interior de la trinxera, no es pot determinar l'alçat del mur perquè l'interior està ple de rocs i matèria orgànica. Aquesta trinxera connecta amb un pou de tirador² (figura 4) que hi ha en la part superior del tossal, a la meitat sud. El pou de tirador adopta una forma quadrada i aproximadament fa uns 2,5 x 2,5 metres. Els murs interiors del pou de tirador estan fets amb carreus de roca calcària disposats de manera regular, però com passa en la trinxera l'interior està ple de rocs i terra, fet que fa impossible veure la profunditat. Els rocs i la terra és possible que siguin una fruit del deteriorament de la instal·lació. Adossada al mur de la cara sud hi ha una taula feta amb carreus de pedra i argila, orientada al nord hi ha una espitllera petita, orientada al sud hi ha una cavitat a la paret de dimensions similars a l'espitllera.

En el tram que hi ha entre la boca 1 del refugi i la incorporació de la trinxera que s'endinsa cap al bosc en direcció nord hi ha una obertura a la trinxera. A pocs metres hi ha terrenys de cultiu; no es pot veure amb claredat si l'obertura és intencionada o casual, a uns 10 metres en direcció est s'observa la base d'una construcció de forma rectangular, de la qual només es conserva la base feta amb carreus grans de pedra. Aquesta estructura podria tenir alguna relació amb les estructures del turó.

Les trinxeres de dins els boscos del Clot

Aquest grup de trinxeres està format per una trinxera principal que s'estén des del turó en direcció oest al llarg d'uns 71 metres. Després gira en direcció nord, i va paral·lela al camí fins que es perd al cap d'uns 76 metres aproximadament. Aquesta trinxera principal es bifurca quatre cops al llarg de tot el seu recorregut. Per fer més fàcil l'explicació s'ha dividit aquesta trinxera en trams. La divisió està feta segons els mètodes de construcció o entre bifurcacions.

2. Un pou de tirador és un indret des del qual es podien llançar petits projectils com ara obusos, per altra banda també podien plantar-s'hi armes automàtiques com ara metralladores. Sovint se situaven en indrets estratègics, com petites avançades per poder repel·lit atacs sobre la línia de trinxeres, i adopten una forma ovalada.

La profunditat d'aquesta trinxera varia segons l'estat de conservació.

Baixa en direcció oest en forma de zig-zag fins a situar-se a pocs metres del camí actual de Marcó a Renant. Aquesta trinxera principal fa uns 186 metres de llarg.

Tram 1

Es tracta d'una trinxera esglaonada³ i comunica amb la trinxera perimetral del tossal al nord d'aquest. Des del turó fa una corba per orientar-se cap a l'oest. Aquesta corba fa uns 4 metres, la trinxera està excavada al terra i té una profunditat que oscil·la entre 30-50 centímetres.

Passats aquests 4 metres en la part exterior de la trinxera orientat al sud va edificar-se un mur de pedra seca fet amb carreus de pedra disposats de manera irregular; d'aquesta manera l'interior de la trinxera quedava protegit del foc enemic (figura 5). Aquest mur fa entre 60-70 centímetres d'amplada per 70-80 d'alçada. La profunditat de la trinxera varia entre 20-50 centímetres. El mur manté aparentment l'alçat original pel fet que no hi cap evidència de desprendiments cap a l'interior o l'exterior de la trinxera.

Passats aquests 8 metres de trinxera amb mur, torna a haver un altre tram d'uns 5 metres en forma corba. La trinxera està excavada al terra amb una profunditat que oscil·la entre els 30-40 metres. L'estat de conservació no és bo.

Passats aquests 5 metres torna a haver-hi un mur de les mateixes característiques que l'anterior. Té una prolongació de 19 metres i l'estat de conservació és dolent, atès que en alguns punts ha caigut a l'exterior de la trinxera. En aquest tram la trinxera es dibuixa al terra i té una escassa profunditat, només uns 20-30 centímetres. El mur té una amplada de 50-60 centímetres i una alçada de 25-80 centímetres. Els últims 7 metres de mur han caigut en la seva totalitat dins de la trinxera, cal destacar que els últims 5 metres estan excavats a la roca. El tall de la trinxera fa 95-100 centímetres d'amplada, l'alçada de la trinxera no es pot saber perquè en el seu interior hi ha el mur caigut (figura 6).

Tram 2

Aquest tram té un recorregut de 35 metres, va en direcció oest fins que al final es col·loca paral·lel al camí en direcció nord. Els primers 29 metres de trinxera estan excavats al terra i hi ha una absència de mur. Cal destacar que es troba en un estat molt bo de conservació. L'interior està cobert per una lleugera capa de sedimentació i de matèria orgànica, com fulles i rames. L'accés és molt difícil per la densitat de la vegetació composta per matolls i arbres. Aquest primer tram correspon a una trinxera en zig-zag.⁴ Té una amplada que varia entre 95-100

3. Aquest tipus de trinxera té unes característiques similars a la trinxera en ones i en zig-zag explicades més endavant, permet una defensa dels flancs de les trinxeres adjacents.

4. En la trinxera en zig-zag hi ha uns entrants i uns sortints pronunciats, és similar a la trinxera en cremallera. Facilita el foc de protecció i sovint els trams no són superiors als 10 metres de llargada.

centímetres i una profunditat de 120-140 centímetres. En els últims 6 metres hi ha dos bifurcacions de la trinxera principal, els últims 3 metres fan una corba i passa a orientar-se en direcció nord.

La primera bifurcació està orientada en direcció sud. Té una llargada de 17 metres i està tallada per les obres de construcció del canal Segarra-Garrigues. El tram que es conserva té una forma més o menys recta. Els primers 13 metres estan en molt malt estat de conservació, la trinxera fa uns escassos 20-30 centímetres de profunditat; en els últims 5 metres està en un millor estat de conservació, amida 100-110 centímetres d'amplada per 40-50 d'alçada.

La segona bifurcació (figura 7) es troba a uns 2 metres de la primera seguint la trinxera principal. El nou tram a uns 2 metres es bifurca de nou. Un tram s'orienta en direcció sud i té una prolongació de 14 metres que va paral·lela a la primera bifurcació. Al final hi ha un pou de tirador de forma circular. Els 6 primers metres estan ben conservats però els 8 metres finals estan en mal estat de conservació. Té una amplada que oscil·la entre 85-90 centímetres, i una alçada de 30-50 centímetres. L'altre tram d'aquesta bifurcació està orientat en direcció oest i té una llargada de 10 metres, a la part final hi ha un pou de tirador de forma circular. L'estat de conservació és molt dolent, té una profunditat d'entre 30-40 centímetres.

Tram 3

Aquest tram de trinxera està orientat en direcció nord i va paral·lel al camí. És una trinxera ondulada⁵ amb una llargada total d'uns 45 metres. Es troba en un estat molt bo de conservació amb una amplada de 80-130 centímetres i una alçada de 100-130 centímetres. Cal destacar al mig del tram una obertura orientada a l'oest de la trinxera, en aquest punt s'eixampla. Podria tractar-se d'una erosió o d'un possible pou de tirador adossat a la trinxera.

En la part final es bifurca (figura 8), un tram continua en direcció nord i l'altre en direcció oest. El tram orientat en direcció oest fa uns 14 metres de llargada, es troba en bon estat de conservació i agafa una forma en ziga-zaga, al final hi ha un pou de tirador de forma circular. Té una amplada de 60-100 centímetres i una alçada de 110-130 centímetres.

Passats aquests 45 metres la trinxera continua de forma ondulada durant 19 metres aproximadament en direcció nord. Aquest tram de 19 metres conserva uns talls molt rectes amb una amplada de 80-90 centímetres i una alçada de 110-130.

Al final es bifurca de nou; el tram en direcció oest té una prolongació d'11 metres i un traçat és en ziga-zaga. En la part final hi ha un pou de tirador. L'estat de conservació és molt dolent, amb una amplada de 100-110 centímetres i una alçada de 20-30 centímetres.

Després d'aquest últim tram de 19 metres hi ha uns 6 metres més de prolongació aproximadament.

5. La trinxera ondulada té aquesta forma per evitar les alineacions rectes i es pot tenir un angle de tir en diverses direccions. Aquest traçat s'adapta bé al terreny i és fàcil de camuflar si s'evita la regularitat de les ondulacions.

El final agafa una forma circular molt petita. L'estat de conservació de la trinxera és molt bo amb els talls de les parets molt rectes. Tenen una amplada de 90-100 centímetres per 120-130 d'alçada.

El final de la trinxera sembla precipitat. He plantejat quatre possibles hipòtesis per explicar aquest final de la trinxera.

La primera hipòtesi és que la trinxera estigués projectada fins a aquest punt.

La segona hipòtesi és que la trinxera no es va acabar, això explicaria aquest final tan precipitat.

Com a tercera hipòtesi, podria relacionar-se amb la bassa que hi ha al costat situada a una distància d'uns 6 metres en línia recta. Cal destacar que el final de la trinxera podria ser un lloc amb poc valor estratègic, però si estenem la línia de trinxeres incloent el parament de la bassa que està excavada a terra podem tenir una prolongació d'uns 13 metres aproximadament més de recorregut cobert. L'extrem nord de la bassa, per altra banda, suposa un lloc estratègic perquè presenta una bona visibilitat en direcció sud-oest, oest, nord-oest i nord. Aquest indret està elevat uns dos metres respecte als camps de cultiu que hi ha a l'oest i al nord. D'altra banda, no hi cap nexe d'unió directe, com una trinxera, entre la bassa i el final de la trinxera, fet que podria contradir la segona hipòtesi, per això aquesta idea té una credibilitat dubtosa.

Com a quarta hipòtesi, pel fet que acaba de manera circular al final, podem dir que s'evidencia un possible pou de tirador però de dimensions molt reduïdes.

Història

Contextualització breu

A l'estiu del 1938 trobem una situació complicada ja que els nacionals han aconseguit dividir en dos blocs l'Espanya republicana. Una la trobem a la zona de Catalunya i l'altra ocupa el sud-est de la península Ibèrica. A mitjan estiu, concretament el 25 de juliol, s'inicia la batalla de l'Ebre. Aquesta, a grans trets, va ser un intent per allargar la Guerra Civil fins que s'iniciés un conflicte europeu. D'aquesta manera les principals potències es veurien obligades a ajudar la república per vèncer el feixisme a la península. Finalment el 16 de novembre s'acaba la batalla amb una altra derrota del front popular. Amb aquesta nova derrota es van perdre milers de vides humanes i el millor material militar que tenia el bàndol republicà. El front a la zona oest havia variat poc durant el 1937. Al 1938 això canvia i els nacionals després de diverses ofensives en la gran línia del front comencen a ocupar territori.

El 1937 les ofensives nacionals havien estat concentrades a acabar d'ocupar la zona nord, per contra els republicans van intentar dos cops a la zona d'Aragó desviar l'atenció nacional i deixar una mica de temps perquè les forces republicanes de la zona poguessin reorganitzar-se. El primer intent va ser la batalla de Belxite, que després d'un intent frustrat de la república per ocupar Saragossa va convertir-se en una batalla de desgast on el general Franco a base de bombardejos acabà destruint el poble (Vilar 1986). A l'ofensiva republicana hi havia prevista la

caiguda de Saragossa en un primer pla i un cop tallat el nexa de comunicacions del front aragonès podria esdevenir-se la caiguda d'Osca i Terol (Beevor 2005). A grans trets l'ofensiva sobre Aragó havia arribat massa tard perquè pogués servir d'ajuda per defensar el front nord.

Els esforços de la república per debilitar l'enemic i ocupar territori fracassen després d'una victòria a la batalla de Terol (Vilar 1986).

En aquest context de perill davant els triomfs nacionals es va decidir fer aquestes línies de trinxeres per dificultar l'avanç nacional. En primer lloc es volia crear una defensa de Barcelona capital el 31 d'octubre del 1937. Poc després de l'ordre de construcció de la trinxera els nacionals concentren els esforços a ocupar llevant, en primer lloc ocupen Lleida el 4 d'abril. Lleida era la porta d'entrada a Catalunya, possiblement per això el 4 d'abril, de 1938 es decideix fer les línies de defensa. Posteriorment, el 15 d'abril, divideixen el territori republicà en dos blocs separats, arribant al mar Mediterrani per la zona de Vinaròs. I finalment, el dia 25, coincidint amb l'inici de la batalla de l'Ebre, València és ocupada pels nacionals (Vilar 1986). Vilar destaca que la batalla de l'Ebre va tenir un efecte indirecte, va servir per pujar de nou la moral i per contrarestar la derrota després de l'ocupació de València, *"el «derrotismo» fue superado por los dirigentes y el paso del río constituyó una sorprendente victoria técnica"* (Vilar 1986: 86).

Buidatge de la documentació

Segons els mapes i les fonts escrites aquesta línia de trinxeres es pot ubicar dins la L-2 (Línia-2). Aquesta línia formava part d'un seguit de línies successives anomenades L-1, L-2, L-3, L-4, L-5 i L-6 que anaven de sud (costa) a nord (Pirineus) en línies paral·leles. Segons l'ordre redactada pel general en cap de l'Estat Major Central Vicente Rojo en data de 4 d'abril de 1938 (fig. 9 i 10), coincidint com he dit anteriorment amb l'ocupació de Lleida, tenien la funció d'impedir a tot preu l'avanç dels nacionals en direcció est i com a segon objectiu protegir les comunicacions de l'Espanya republicana amb la frontera. A grans trets la funció de cada línia era la següent:

- La L-1 anava de sud a nord i tenia la funció de defensar el nus de comunicacions de Maials.
- La L-2 tenia la funció de defensar el nus de Montblanc, Cervera i la Seu d'Urgell.
- La L-3 tenia la funció de defensar el nus del riu Noia, englobant els Brucs, Solsona, serra del Cadí, el coll de Tossa i oest de Puigcerdà i puig Pedrós.
- La L-4 pujava pel curs del riu Llobregat, coll de Tossa i Puig Pedrós; assegurava una comunicació amb la frontera a Puigcerdà.
- La L-5 tenia la funció de protegir els accessos de la carretera de la costa entre Barcelona i Girona, i el nus de comunicacions d'Olot.
- La L-6 defensava l'accés sud de Figueres i el Portús i la carretera de Portbou.

Les ordres de Vicente Rojo eren clares i contundents, ordenà als destacaments que defensessin les línies de la fortificació i els accidents naturals i les diferents vies de comunicació, i que recuperessin el territori de manera immediata en cas que fos ocupat.

Ens diu que la defensa havia de ser dura i sense retirada. Això ens mostra la vitalitat d'aquestes línies per la defensa del territori català.

La L-2 es va fer seguint les línies de comunicació, pobles, possibles vies de penetració seguint patrons lògics o altres. Les L-1 i L-2 eren les més importants perquè eren les que podien garantir que els nacionals penetressin dins el cor de Catalunya. La L-2 estava sota la direcció del Grup d'Exèrcits de la Regió Oriental. La construcció de la L-1 havia de ser un conjunt d'illes fortificades en lloc d'una línia contínua. Destaca la construcció de defenses antitancs fent sèquies, mitjançant la col·locació de filferros punxents per dificultar el pas i un control de les vies de comunicació. La L-2 a l'altura d'Artesa de Segre era bifurcada en dos; una baixava seguint el traç explicat abans i l'altra seguia la línia del canal d'Urgell, i suposava una molt bona defensa antitancs i un obstacle.

Les trinxeres de Renant les situem dins el 3r sector (figura 11) de la L-2, d'un total d'11 sectors. D'aquest espai destaquen les facilitats que pot tenir un exèrcit per atacar-lo atès que no hi ha grans accidents geogràfics. En el pla de prevenció destaca Cervera com a lloc que pugui patir un atac perquè se situa en un lloc estratègic i la pèrdua de Cervera podria donar lloc a l'ocupació d'Igualada i Barcelona.

La protecció del 3r sector s'encarrega a una divisió de l'Exèrcit de l'Est, els encarregats de la construcció de les obres no se sap amb certesa quins podrien ser, hi ha tres possibles grups:

El primer que treballaria a la zona de *barreamientos* a Florejacs, corresponent a la UTI 251 més 700 presoners sota la dependència del GERO.⁶

El segon estaria ubicat a Florejacs, correspondria a Bon. Disciplinari de Treball núm. 2 corresponent al XVIII Cos d'Exèrcit.

El tercer estaria ubicat entre Florejacs i les Pallargues, corresponent al COPI⁷ núm. 2 depenent del dissolt BOF⁸ 16.⁹

Saber de manera exacta quin d'aquests va ser l'encarregat de construir les obres és molt complicat ja que els tres van treballar en la mateixa zona. Una idea seria entendre que el primer i el segon grup treballarien en una zona més propera al nucli habitat de Florejacs, mentre que el tercer treballaria en la línia de trinxeres, en un espai intermediari entre les poblacions de Florejacs i les Pallargues.

Segons els documents el major Larrosa era l'encarregat de supervisar les obres del tercer sector el 10 de maig. L'Exèrcit de l'Est té el lloc de comandament a Balsareny. Les comunicacions principals d'aquest sector s'havien de fer per la carretera de Calaf-Ponts o pel ferrocarril fins a Calaf. Es van marcar noves pistes de circulació per als automòbils d'Oliola a Plandogan, i de Sanauja a Solsona passant per Sant Climent.

6. Grupo de Ejército de la Región Oriental.

7. Centro de Organización Permanente de Ingenieros.

8. Batallón de Obras y Fortificaciones.

9. En el document datat el 9 de gener de 1939 posa *disuelto BOF 16*, s'entén que el COPI núm. 2 estaria inclòs dins el BOF 16 que ja estaria dissolt en data del 9 de gener de 1939.

Les transmissions en el 3r sector, a l'igual que en els sectors 1, 2 i 4 anaven paral·leles al front. Concretament en aquest sector el centre telefònic era Ponts. Atesa la perillositat que suposava tenir aquest centre de comunicacions tan a prop de la línia de defensa decidiren col·locar els llocs de comandament en tres indrets diferents, a Guardiola, a un punt intermedi entre Ponts i Sanaüja i a un altre punt intermedi entre Ponts i Cervera.

Jordi Mazuque Lopez
Grup d'Investigació Prehistòrica
Universitat de Lleida

Bibliografia

Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 581, carpeta 2, Documentació 1, pàgines 1-23.

Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 581, carpeta 7, Documentació 1, pàgines 1-6.

Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 771, carpeta 35.

Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 771, carpeta 36, Documentació 1, pàgines 1-6

Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 772, carpeta 4.

BEEVOR, A. (2005). *La guerra civil española*. Barcelona: Crítica.

TOMAS, H. (1976). *La guerra civil española 1936-1939*, Vol II. Barcelona: Grijalbo.

VILAR, P. (1986). *La guerra civil española*. Barcelona: Crítica.

Fig. 2. Foto feta des del camí Marcó a Renant. S'observa el turó al fons i les obres del canal Segarra-Garrigues en primer pla. No s'observa cap dels sistemes defensius a causa de la malesa. Jordi Mazuque.

Fig. 3. Entrada 1 del refugi, s'observa la gran llosa de roca en el sostre i les filades de pedra en la part interior de la trinxera. Jordi Mazuque.

Fig. 4. S'observa una part del tram de la trinxera que ve de la que encercla el turó. Al centre, el pou de tirador amb la taula adossada al mur. Jordi Mazuque.

Fig. 5. El tram de trinxera orientat a l'oest amb el mur cobrint l'interior de la trinxera. Jordi Mazuque.

Figura 6. Els últims 5 metres de trinxera que estan excavats a la roca. Podem observar com el mur exterior ha caigut a l'interior de la trinxera. Jordi Mazuque.

Fig. 7. Entrada de la segona bifurcació. A uns 2 m es bifurca de nou, al fons de la imatge es pot observar el tram de trinxera que s'orienta en direcció sud i a la dreta el tram de trinxera orientat a l'oest; els dos trams acaben en un pou de tirador. Jordi Mazuque.

Fig. 8. Bifurcació al final del tram 3. S'observa el tall net de les parets de la trinxera. La bifurcació de l'esquerra està orientada en direcció oest, mentre que l'altra està orientada en direcció nord. S'observa també l'ondulació de la trinxera per evitar trams massa rectes. Jordi Mazuque.

JC/MM

MINISTERIO DE DEFENSA NACIONAL

ESTADO MAYOR DEL EJÉRCITO
DE TIERRA

SECCIÓN DE OPERACIONES

DIRECTIVAS PARA LAS LINEAS SECESIVAS DE DEFENSA
EN CATALUNA

Como complemento a la Orden General del día 29 próximo pasado, ese Ejército tendrá en cuenta para su actuación las directivas que a continuación se expresan:

I.- MISION GENERAL: Impedir la progresión del enemigo de Oeste a Este y proteger a toda costa las comunicaciones de la España leal con la frontera.

II.- LINEAS SUCCESIVAS DE DEFENSA:

SERVICIO HISTORICO MILITAR			
ARCHIVO DE LA GUERRA DE LIBERACION			
DOCUMENTACION ROJA			
ANUARIO	LIBRO	CARPETA	DOCUMENTO
62	771	2	1

NUMERADO DEL 1 AL 22

a).- Línea L 1:-Estará definida por los puntos siguientes de Sur a Norte: Flix-Tosal de Montinent (al Oeste del nudo de Mayals)-divisoria por la margen izquierda del Segre al Oeste de Artesa de Lérida y Alamu-divisoria al Este del Noguera Ribagorzana-Sierra de San Miguel-estribaciones occidentales del Montsech-Sierra de Lleras y divisoria Este de la alta cuenca del Noguera Ribagorzana.

b).- Línea L 2:-Definida de Sur a Norte por: Sierra de Bengalis (Este de Flix),-Sierra de la Llena (cubriendo Montblanch)-Tarres-Espluga-Calva-Verdú-Macizo montañoso entre Cervera y Tárrega (cubriendo Cervera)-Bellver y Pallargas (cubriendo el nudo de Crisona).

Esta línea se fraccionará en dos, de las cuales: la primera empalmará con la línea L 1 hacia Artesa de Segre, y la segunda continuará por Castellnou de Basells (cubriendo Solsona), siguiendo por la divisoria al Este del Segre, Sierra de Turp-Seo de Urgel y enlazando con la frontera francesa hacia Arcabell.

c).- Línea L 3:-De Sur a Norte cubrirá por el Oeste el río Noya desde San Quintín de Mediona en dirección al Norte, englobando los Bruphs y continuará por Solsona-Sierra del Cabí y Collado de Tossas, para cubrir por el Oeste Puigcerdá hacia Puig Pedros.

d).- Línea L 4:-Vendrá definida por la cuenca del Llobregat, Coll de Tossa y Puig Pedros, con misión de cubrir la entrada a la frontera francesa por Puigcerdá.

e).- Línea L 5:-Definida de Este a Noroeste por Puig de Cadiretas (en la costa a proximidad de Tossa)-Vidreras-alturas al Oeste de Santa Coloma de Farnes-Monte Salterra-Sierra de San Gregorio-Monte Amer-macizo de Olot y Sierra Caballera al Oeste de Camprodon, con misión de cubrir las carreteras de la costa a la frontera, la de Barcelona a Gerona, la de Olot a Figueras y el puerto de Arés.

f).- Línea L 6:-Definida por: Divisoria Norte de la cuenca del Fluviá, Sierra de San Grao y Basagoda, cubriendo el acceso por el Sur a Figueras y a Portús y la carretera a Port Bou.

III.- MANIOBRA A EJECUTAR SOBRE LA LINEA L 1: En caso de penetración del enemigo en las direcciones de Balaguera y Lérida a Cervera, se plegará esta línea en forma de bolsa para proteger el acceso a Camarasa por el Sur, apoyándose en las Sierras de Montroig y Almenara para cubrir Cervera por el Oeste, empalmando la bolsa con el Ebro por las Sierras de la Llena y Bengalis hacia la región de Flix. Para replegarse al interior de esta bolsa se sostendrán como pivotes de la maniobra las Sierras de Montroig, al Norte de Balaguer, y la de Bengalis sobre Flix.

GMAV,C.581,Cp.2,D.1/1

Fig. 9. El primer full de l'ordre donada per Vicente Rojo de construir una sèrie de línies de defensa sobre el territori català.
Font: Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 581, carpeta 2, Documentació 1, pàgina 1.

MINISTERIO DE DEFENSA NACIONAL

ESTADO MAYOR DEL EJÉRCITO
DE TIERRA

SECCIÓN DE OPERACIONES

- 2 -

Maniobra de aguas. Durante el transcurso de este repliegue y en el momento que lo determine el Mando, con arreglo a la situación de los elementos propios, se procederá a la apertura o voladura de las compuertas de las presas de los pantanos de la cuenca del Noguera Pallaresa, al objeto de provocar inundaciones en los llanos de Urgel.

IV.- OBJETIVOS PRINCIPALES A DEFENDER:

- a).- En la línea L 1. De Sur a Norte: Nudo de Mayals-alturas de Margalef al Oeste de Juneda-Morerilla y Alcoletge-alturas al Este del río Farfana-Balaguer.
- b).- En la línea L 2: Nudo de Montblanch-Cervera y Seo de Urgel.
- c).- Línea L 3: Los Bruchs-Solsona y Collado de Tossas.
- d).- En la línea L 4: El Collado de Tossas y los nudos de comunicaciones de Martorell, Manresa y Berga.
- e).- En la línea L 5: Los accesos de la carretera de la costa y de Barcelona a Gerona y el nudo de comunicaciones de Olot.
- f).- En la línea L 6: El acceso a Figueras por el Sur y la penetración por la carretera de la costa.

V.- LIMITES DE ZONA DE ACCION DE ESTE EJERCITO.

Por el Norte: la frontera. Por el Sur: el Ebro hasta Flix-San Quintin de Mediona y Barcelona (todos para el Ejército).

El límite de separación entre ambas Agrupaciones se considerará prolongado desde Calá a Manresa-Vich y Figueras (todos ellos para la Agrupación Norte).

VI.- Ambas Agrupaciones estudiarán la posible instalacion y fortificación de esas líneas así como la realización de destrucciones en profundidad, teniendo preparados los equipos para las voladuras. Igualmente tendrán designadas las fuerzas que hayan de guarnecer los obstáculos naturales y nudos importantes de comunicaciones para ocuparlas con absoluta disciplina en el momento que el Mando lo ordene. -El terreno se defenderá palmo a palmo sin idea de repliegue y a la perfección del sistema de fuegos se consagrarán todos los Mandos.

VII.- CONTRAATAQUES:

Las reservas locales efectuarán fuertes y súbitos contraataques para recuperar el terreno que pudiera perderse por efecto de una sorpresa. Los contraataques de conjunto se efectuarán por las reservas de Agrupación incrementadas en su caso por la de Ejército.

VIII.- AVIACION:

Díariamente, antes de las 20 horas se efectuarán a esta Jefatura las peticiones de Aviación para el día siguiente.

Barcelona, 4 de Abril de 1.938

De O. de S. E.

EL GENERAL JEFE DEL ESTADO MAYOR CENTRAL

AL JEFE DEL EJERCITO DEL ESTE. - Posición CORDOBA.

AGMAV,C.581,Cp.2,D.1/2

Fig. 10. Segon full de l'ordre donada per Vicente Rojo de construir una sèrie de línies de defensa sobre el territori català.
Font: Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 581, carpeta 2, Documentació 1, página 2.

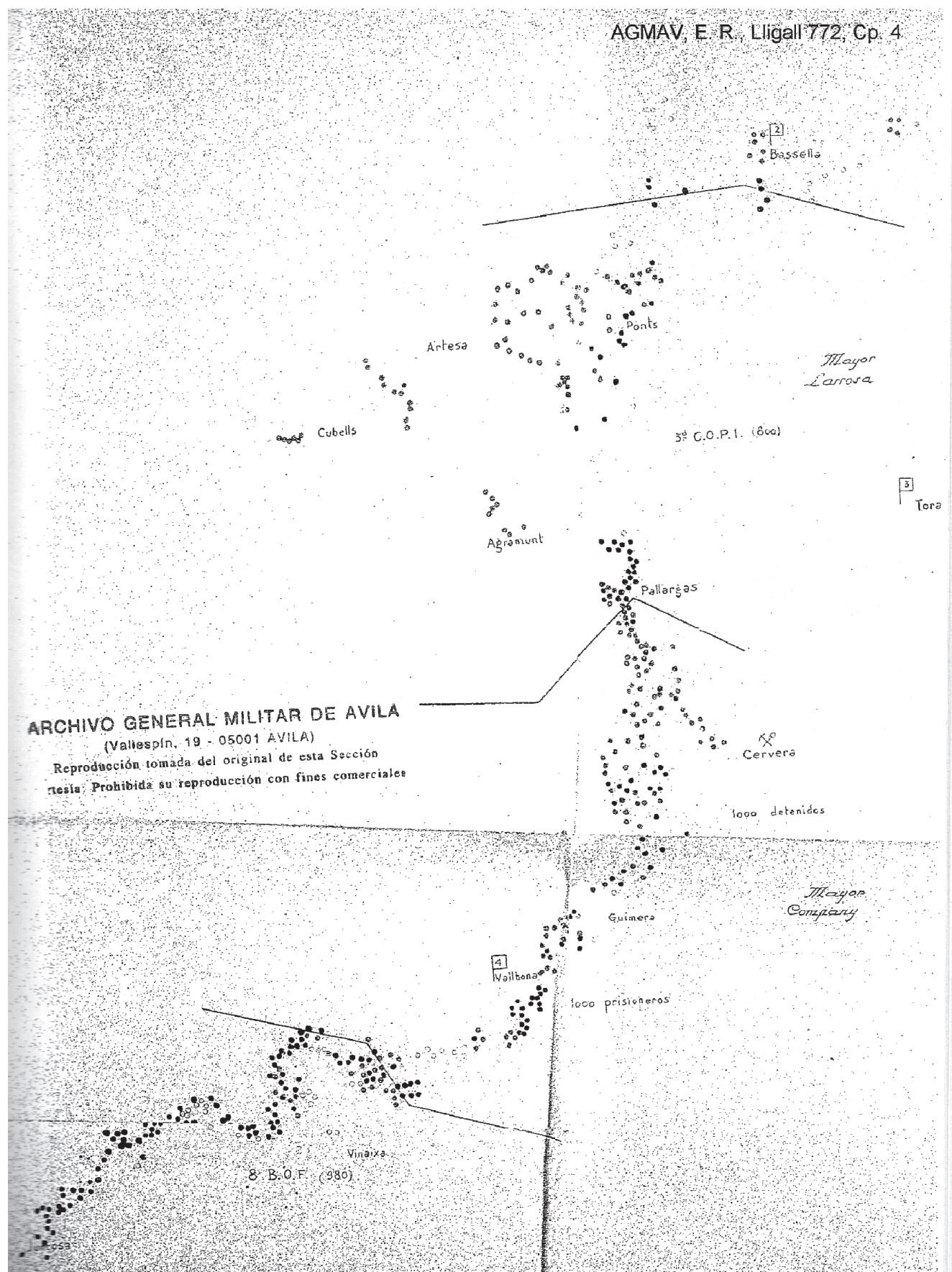

Fig. 11. Mapa corresponent a l'estat de les obres de construcció el 10 de maig de 1938 de la L-2, indicant el sector, l'encarregat del sector i la unitat amb el nombre de persones que treballen en l'obra. Segons aquest mapa i amb relació a la seva llegenda el 10 de maig les trinxeres dels boscos dels Clots estaven projectades (punts blancs, cal destacar la mala qualitat de la imatge i no s'observen bé). El sector 3 encara estava en procés de fortificació comparat amb el sector 4 i 5, els esforços de fortificació estaven centrats en les Pallargues, Artesa de Segre i Ponts. Font: Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 772, carpeta 4.

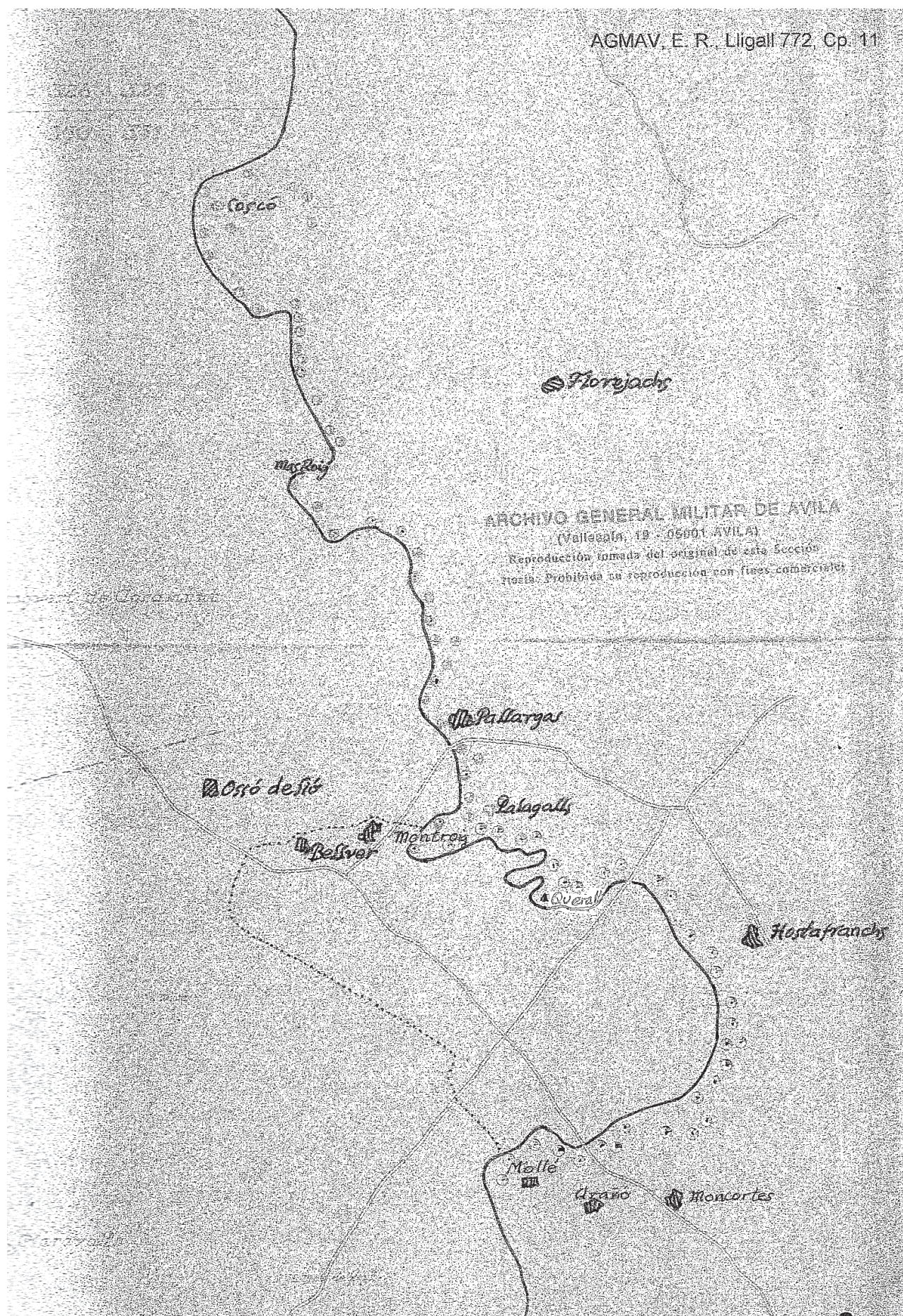

Fig. 12. Mapa del recorregut de la L-2, la línia de trinxeres dels boscos del Clot s'ubica entre Mas Roig i Coscó. No en tenim la data. Font: Archivo General Militar de Ávila, lligall núm. 772, carpeta 11.